Socialutskottets betänkande

1984/85:20

om anslag till Socialdepartementet m. m. (prop. 1984/85:100 bil. 7 delvis)

Sammanfattning

Utskottet tillstyrker i betänkandet regeringens förslag till medelsanvisningar under avsnitt A. Socialdepartementet m. m. I anslutning till anslaget A 3. Forsknings- och utvecklingsarbete samt försöksverksamhet behandlas fem motionsyrkanden (s, c och fp-m-c-vpk) bl. a. rörande frågan om en medicinsk språknämnd och frågan om forskning beträffande alkohol och ekonomi. Utskottet avstyrker samtliga motionsyrkanden.

FEMTE HUVUDTITELN

A. Socialdepartementet m. m.

1. **A 1. Socialdepartementet. A 2. Kommittéer m. m.** Utskottet tillstyrker regeringens förslag under punkterna A 1 och A 2 (s.16 och 17) samt hemställer

1. att riksdagen för budgetåret 1985/86 till *Socialdepartementet* anvisar ett förslagsanslag av 20 757 000 kr.,
2. att riksdagen för budgetåret 1985/86 till *Kommittéer m. m.* anvisar ett reservationsanslag av 20 000 000 kr.

2. **A 3. Forsknings- och utvecklingsarbete samt försöksverksamhet.** Regeringen har under punkt A 3 (s. 17-20) föreslagit riksdagen att till Forsknings- och utvecklingsarbete samt försöksverksamhet för budgetåret 1985/86 anvisa ett reservationsanslag av 33 390 000 kr.

Motioner

I motion 1984/85:508 av Gunnar Olsson (s) hemställs att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om behovet av inrättandet av en medicinsk språknämnd.

I motion 1984/85:1293 av Rune Torwald och Jan Hyttring (båda c) hemställs att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts beträffande vikten av att med FOU-medel stödja framtagandet av ett nytt dentalmaterial för att eliminera riskerna för oral galvanism.

I motion 1984/85:2160 av Karin Israelsson m. fl. (c) yrkas

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i

1 *Riksdagen 1984/85. 12 saml. Nr 20*
Rättelse: S. 7, rad 9 Står: 185/86 Rättat till: 1985/86
rad 14 Står: 1 682 00 kr. Rättat till: 1 682 000 kr.

motionen anförts om det informationsansvar som ligger hos det medicinskt-etiska organ som håller på att inrättas,

2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om sammanställning av erfarenheter från etiska forskningskommittéer och påskyndande av utformning av etiska regler.

I motion 1984/85:2268 av tredje vice talman Karl Erik Eriksson m. fl. (fp, m, c, vpk) hemställs att riksdagen hos regeringen begär att resurser ges till den ekonomiska forskningen så att frågan om alkoholens ekonomiska samband kan kartläggas med högsta möjliga forskarkompetens.

Motivering till motionen finns i motion 1984/85:2267.

Utskottet

Från anslaget utgår bidrag till forsknings- och utvecklingsarbete, FoU, samt försöksverksamhet inom socialdepartementets verksamhetsområde. Delegationen för social forskning (DSF) bereder ansökningar om bidrag från anslaget samt har också till uppgift att initiera och stimulera FoU inom socialsektorn. I den av riksdagen antagna propositionen om forskning (1983/84:107, UbU 28, rskr 401) fastlades en treårig forskningsram. Socialdepartementet tillfördes 5 milj. kr. för forskning om viktiga problem inom social- och hälsovårdsområdet. Den prioritering som gjordes i föregående forskningspolitiska beslut (prop. 1981/82:106, UbU 37, rskr 397) ligger fast. Det innebär att forskning som avser social- och hälsovårdsområdet skall prioriteras med utgångspunkt i ett samhälls- och beteendevetenskapligt perspektiv.

Under budgetåret 1983/84 tillfördes anslaget 1,2 milj. kr. för att främja den långsiktiga kunskapsuppbyggnaden bl. a. inom ämnet socialt arbete, den barn- och familjepolitiska forskningen, invandringsforskning med socialpolitisk inriktning, hälso- och sjukvårdsforskning i ett hälsopolitiskt och samhällsvetenskapligt perspektiv samt epidemiologisk forskning. I budgetpropositionen redogörs vidare för den stipendieverksamhet som DSF påbörjat samt för aktuella forsknings- och utvecklingsprojekt.

Utskottet tillstyrker regeringens förslag till medelsanvisning avseende anslaget A 3. Forskning och utvecklingsarbete samt försöksverksamhet.

I *motion 1984/85:508 av Gunnar Olsson (s)* hemställs att riksdagen skall ge regeringen till känna vad som i motionen anförts om behovet av inrättandet av en *medicinsk språknämnd.* Motionären framhåller att samtalen med läkare är ett mycket viktigt instrument för att patienten skall kunna förstå sin situation och tillgodogöra sig den information som han har rätt till enligt hälso- och sjukvårdslagen. Enligt motionären ställs det krav på att alla som arbetar med sjukvård lär sig tala med patienten på dennes eget språk och detta måste i större utsträckning än vad hittills skett genomsyra utbildningen.

Frågan om det medicinska språket har behandlats av utskottet vid flera

tillfällen. I utskottets betänkande SoU 1982/83:21 lämnades en utförlig redogörelse för tidigare riksdagsbehandling av frågan och för de utredningar som företagits på området. Utskottet uttalade i betänkande SoU 1983/84:18, då frågan senast behandlades, bl. a. att behovet av medicinsk språkvård fortfarande är stort och att konkreta åtgärder måste komma till stånd, bl. a. för att uppfylla intentionerna i hälso- och sjukvårdslagen. Utskottet förutsatte att socialstyrelsen skyndsamt skulle ta initiativ till överläggningar med sjukvårdshuvudmännen och så snart det kunde ske framlägga förslag till hur behovet av en medicinsk språkvård kunde tillgodoses. Några förslag har inte presenterats. Enligt vad utskottet har erfarit har emellertid en informell arbetsgrupp inom regeringskansliet nu börjat bearbeta problemen, framför allt beträffande det medicinska allmänspråket. Förutom det positiva intresse som frågan om den medicinska språkvården har mött i skilda sammanhang, t. ex. i riksdagen, har bl. a. socialstyrelsens arbete med att försvenska medicinska facktermer uppmärksammats som ytterligare motiv att ta sig an den medicinska språkvården. I regeringens nyligen framlagda proposition 1984/85:189 om patientjournallag m. m. föreslås i en särskild bestämmelse bl. a. att de journalhandlingar som upprättas inom hälso- och sjukvården skall vara skrivna på svenska och så långt möjligt förståeliga för patienten.

Utskottet vill erinra om att patienten enligt hälso- och sjukvårdslagen skall ges upplysningar om sitt hälsotillstånd och om de behandlingsmetoder som står till buds samt om att vården och behandlingen så långt möjligt skall utformas och genomföras i samråd med patienten. För att detta skall bli möjligt är det som motionären också framför, nödvändigt att alla som arbetar med sjukvård – inte minst läkarna – lär sig tala med patienten på ett sätt som denne förstår. Enligt utskottets mening är det därför tillfredsställande att frågan om den medicinska språkvården nu tagits upp inom regeringskansliet. Utskottet vill understryka vikten av att det arbete som inletts rörande den medicinska språkvården bedrivs målmedvetet och skyndsamt.

Mot bakgrund av det initiativ som sålunda tagits i regeringskansliet påkallar motion 1984/85:508 (s) ingen riksdagens åtgärd och avstyrks därför.

I *motion 1984/85:1293 av Rune Torwald och Jan Hyttring (båda c)* hemställs att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts beträffande vikten av att med FoU-medel stödja framtagandet av ett nytt dentalmaterial för att eliminera riskerna för *oral galvanism*. Motionärerna framhåller att användningen av amalgam vid tandlagning är förenad med väsentliga problem, varför det bör vara en angelägen samhällelig uppgift att snarast möjligt få fram andra lämpliga tandlagningsmaterial utan amalgamets negativa effekter för vissa patienter.

Utskottet har vid flera tillfällen tidigare behandlat motioner som rört oral galvanism, senast i betänkandet SoU 1984/85:12 om tandvårdslag, m m. (s. 12-14). Utskottet anförde då bl. a. att det måste förutsättas att man inom odontologin gör vad som är möjligt för att klarlägga amalgamets eventuella skadeverkningar och för att få fram fullgoda alternativa tandlagningsmateri-

al. Det erinrades vidare om att socialstyrelsen enligt uppdrag från regeringen skall ange ytterligare behov av forskning och annan kunskapsutveckling om materialens lokala och generella biverkningar. Utskottet fann mot bakgrund av den i betänkandet lämnade redogörelsen att flera initiativ tagits som är ägnade att bringa problemen med tandlagningsmaterial och oral galvanism närmare sin lösning och avstyrkte då aktuella motioner.

Enligt utskottets mening har ingenting framkommit som motiverar en ändrad bedömning. Det bör ankomma på ansvariga myndigheter att på sedvanligt sätt bedöma vilka forskningsprojekt som bör beviljas medel från anslaget. Motionen (c) avstyrks därför.

I *motion 1984/85:2160 av Karin Israelsson m. fl. (c)* aktualiseras vissa *medicinsk-etiska frågor.* Motionärerna yrkar att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om det informationsansvar som ligger hos det medicinskt-etiska organ som håller på att inrättas *(yrkande 1)* samt om sammanställning av erfarenheter från etiska forskningskommittéer och påskyndande av utformning av etiska regler *(yrkande 2).* I motionen framhålls att stor vikt måste läggas på information för att förbereda allmänheten inför beslut som de själva skall fatta i etiska frågor som t. ex. införandet av hjärndödsbegreppet eller beträffande selektiva aborter. Motionärerna anför vidare att det i dag finns rätt stor erfarenhet hos forskningskommittéer och andra organ ute i landet omkring dessa och andra etiska frågeställningar. Dessa erfarenheter borde enligt motionärernas uppfattning kunna tas till vara och föras vidare.

Initiativet till bildandet av ett medicinsk-etiskt organ togs av utskottet i betänkandet 1984/85:4. Utskottet anförde därvid bl. a. följande:

Även utskottet anser det önskvärt att åstadkomma en mera samlad överblick över de existentiella och andra etiska frågor som den snabba utvecklingen på det medicinska området ger upphov till. De olika utredningsinsatser som pågår ger visserligen ett gott underlag för ställningstaganden i vissa delfrågor men ger inte den helhetssyn på den medicinsk-etiska problematiken som behövs för att den etiska debatten skall kunna hålla jämna steg med forskningen. En lösning som skulle kunna svara såväl mot å ena sidan politikernas behov av att på ett tidigt stadium informeras om nya forskningsrön och nya tekniker som å andra sidan forskarnas behov av riktlinjer innan en ny medicinsk teknik tas i bruk vore ett permanent medicinsk-etiskt organ, gärna med tvärvetenskaplig inriktning, där bl. a. parlamentariker, sjukvårdsansvariga, forskare och teologer kunde samråda i medicinsk-etiska frågor och där grundläggande gemensamma värderingar kunde formuleras. Arbetet i ett sådant organ skulle kunna bedrivas kontinuerligt och i öppna former och koncentreras på frågor av aktuellt intresse. Existentiella frågor i den medicinska utvecklingen, såsom människosyn och allas lika värde måste självfallet få ett betydande utrymme i diskussionerna. Vid behov skulle initiativ kunna tas till särskilda utredningsinsatser och eventuell lagstiftning på speciella områden. Några sådana frågor har berörts i det föregående. Det kan även finnas behov av en mera allmän redovisning av aktuell forskning inom vissa områden och de etiska frågor som den kan ge upphov till m. m. Även detta skulle kunna diskuteras inom ramen

för ett sådant permanent medicinsk-etiskt organ som utskottet här har efterlyst. Utskottet anser därför att regeringen skyndsamt bör överväga lämplig form för ett kontinuerligt informations- och åsiktsutbyte i fråga om sådan medicinsk forskning och behandling som kan anses känslig för den mänskilga intergriteten eller påverka respekten för människovärdet.

Riksdagen beslöt att som sin mening ge regeringen till känna vad utskottet anfört.

Enligt vad utskottet har inhämtat har beslut om inrättande av ett medicinsk-etiskt råd fattats av regeringen den 14 mars. I beslutet anges bl. a. att det är viktigt att rådet kan arbeta under öppna former så att det stimulerar till debatt och ställningstagande i frågorna samt att ett av flera sätt då kan vara att anordna hearings i olika frågor. I beslutet anges vidare att rådet också bör fungera som ett organ för informations- och åsiktsutbyte och att det därför bör samla in och väga faktamaterial samt sprida denna kunskap om de medicinsk-etiska frågorna.

Mot bakgrund av vad utskottet sålunda yttrande i samband med initiativet till skapandet av det medicinsk-etiska organet samt vad som angivits av regeringen i dess beslut den 14 mars anser utskottet något riksdagens initiativ med anledning av motionen obehövligt. Motion 1984/85:2160 (c) avstyrks därför.

I *motion 1984/85:2268 av tredje vice talman Karl Erik Eriksson m. fl. (fp, m, c, vpk)* hemställs att riksdagen hos regeringen begär att resurser ges till den ekonomiska forskningen så att frågan om alkoholens ekonomiska samband kan kartläggas med högsta möjliga forskarkompetens. Motionärerna anför bl. a. att vissa grupper, främst de s. k. vin- och spritagenterna, gör betydelsefulla vinster på alkoholförsäljningen medan samhället/skattebetalarna åsamkas stora kostnader. Motionärerna anser att det är väsentligt att ställa alkoholkonsumtionen i relation till de omfattande ekonomiska effekter alkoholbruket innebär. Forskning om alkohol och ekonomi kan enligt motionärerna utgöra ett värdefullt komplement till annan forskning och möjliggöra bättre beslutsunderlag i alkoholpolitiken.

Utskottet vill inledningsvis understryka att behovet av forskning är stort inom hela missbruksområdet. Det är också ett prioriterat forskningsområde. Missbruk av alkohol och andra beroendeframkallande medel berör många olika forskningsområden. Flera särskilda professurer för alkoholforskning finns inrättade, såväl vid medicinsk fakultet (klinisk alkohol- och narkotikaforskning, psykologisk alkoholforskning, experimentell alkohol- och narkotikaforskning) som vid samhällsvetenskaplig fakultet (sociologisk alkoholforskning, vårdforskning med särskild inriktning på alkoholmissbruk). En rad forskningsprojekt kring alkohol pågår också för närvarande, bl. a. med stöd av delegationen för social forskning.

Socialstyrelsen följer utvecklingen förutom på vårdområdet också av alkoholförsäljningen och prisutvecklingen för alkoholvaror m. m. Enligt riksdagens beslut med anledning av proposition 1984/85:19 (SoU 1984/85:8)

skall vidare Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN) fr. o. m. den 1 juli 1985 ha det samlade ansvaret för att följa drogutvecklingen i landet och sprida information om förändringarna.

Nordiska nämnden för alkohol- och drogforskning (NAD) anordnade hösten 1980 ett forskarseminarium om alkohol och ekonomi. Frågan delades därvid i tre problemområden. Det första rörde alkoholpolitiken och därvid konstaterades att problemet är att vid utformningen av alkoholpolitiken relatera sociala och hälsomålsättningar till privatekonomiska och statsfinansiella intressen. Det andra rörde alkoholens betydelse för vissa näringsgrenar, främst jordbruk, industri och servicenäringar samt som skatteobjekt. Som tredje ämnesområde behandlades beräkningen av alkoholkostnader – "de totala samhälleliga kostnaderna av alkoholen". Resultatet av seminariet presenterades i skriften Alkohol och ekonomi i Norden. NAD hade genom seminariet övertygats om att det är viktigt att bättre än tidigare kunna föja med alkoholens ekonomiska betydelse i de nordiska samhällena, men hade inga vidare planer på att för egen del fortsätta verksamheten på området. Så har inte heller skett.

Av en undersökning av alkoholkonsumtionens samhällsekonomiska kostnader i Sverige 1981 gjord av nationalekonomen Anders Johnsson, framgår att det enligt en försiktig uppskattning fanns skäl att förmoda att svenskars konsumtion av alkohol var en bidragande orsak till produktionskostnader, produktionsbortfall, vård, egendomsskador och förebyggande åtgärder under 1981 till en samhällsekonomisk kostnad av åtminstone 50 miljarder kr. eller motsvarande omkring nio procent av bruttonationalprodukten.

Bruket av beroendeframkallande medel är ett av våra stärsta samhällsproblem. Behovet av fortsatta och fördjupade forskningsinsatser är därför stort. Dessa insatser bör enligt utskottets mening i första hand inriktas på att klarlägga de mänskliga och samhälleliga faktorer som gör att så många människor missbrukar droger. Forskning om alkohol och ekonomi kan dock utgöra ett värdefullt komplement till denna forskning och ge kusnskap om t. ex. de ekonomiska faktorer som påverkar alkoholkonsumtionens storlek och dess fördelning. Därigenom kan sådan forskning bidra till en mer effektiv alkoholpolitik. Initiativ till önskvärd forskning kring alkohol kan bl. a. tas av det alkohol- och narkotikapolitiska råd som inom kort skall tillsättas (jfr prop. 1984/85:19, SoU 8). Behöriga myndigheter får därefter i vanlig ordning pröva vilka forskningsprojekt som bör beviljas statligt stöd. Motionen (fp, m, c, vpk) avstyrks.

Utskottets hemställan

Utskottet hemställer

1. beträffande *en medicinsk språknämnd*
   att riksdagen avslår motion 1984/85:508,

2. beträffande *oral galvanism*
   att riksdagen avslår motion 1984/85:1293,
3. beträffande *medicinsk-etiska frågor*
   att riksdagen avslår motion 1984/85:2160,
4. beträffande *alkoholforskning*
   att riksdagen avslår motion 1984/85:2268,
5. beträffande *medelsanvisningen*
   att riksdagen till *Forsknings- och utvecklingsarbete samt försöksverksamhet* för budgetåret 1985/86 anvisar ett reservationsanslag av 33 390 000 kr.

3. **A 4. extra utgifter.** Utskottet tillstyrker regeringens förslag under punkt A 4 (s. 20) och hemställer
   att riksdagen för budgetåret 1985/86 till *Extra utgifter* anvisar ett reservationsanslag av 1 682 000 kr.

Stockholm den 16 april 1985

På socialutskottets vägnar
INGEMAR ELIASSON

Närvarande: Ingemar Eliasson (fp), Evert Svensson (s), Göte Jonsson (m), Blenda Littmarck (m), Stig Alftin (s), Lilly Bergander (s), Ann-Cathrine Haglund (m), Ulla Tillander (c), Maria Lagergren (s), Anita Persson (s), Ingvar Eriksson (m), Inga Lantz (vpk), Rosa Östh (c), Aina Westin (s) och Yvonne Sandberg-Fries (s).

minab/gotab Stockholm 1985 82607